

**Bir Hanzadenin Kafkasya'dan
Moskova'daki Darađacına Uzanan
Trajik Yaşam Öyküsü**

**GENERAL
SULTAN KILIÇ
GİREY**

Cem Kumuk

Kafkas Vakfı Yayınları - 17

ISBN 978-605-71263-2-0

@ 2023 Kafkas Kùltür Eğitim ve Sosyal Yardım Vakfı

@ 2023 Cem Kumuk

1. Baskı 2023, İstanbul

Yayın Yönetmeni: Veysel Arıhan

Editör ve Yayına Hazırlayan: Cem Kumuk

Son Okuma: Mehdi Nüzhet Çetinbaş

Kapak Tasarım: Mehlika Ogurlu

Baskı ve Cilt: Step Ajans, Sertifika No:45522

Göztepe Mh. Bosna Cd. No:11

34200 Bağcılar, İstanbul

Telefon:0212 446 8846

Kafkas Vakfı Yayınları Sertifika No: 53322

Hırkai Şerif Mh. Fevzipaşa Cd. No: 179

34091 Fatih, İstanbul

Telefon: 0212 531 25 66

www.kafkas.org.tr

bilgi@kafkas.org.tr

İçindekiler

Önsöz.....	1
Bir İmparatorluk Yıkılırken... ..	4
İç Savaş Yılları	39
Muhacerette... Vatan İçin... ..	81
II. Dünya Savaşı; Özgürlük İçin Bir Yeni Umut.....	126
İhanet ve Trajedi.....	178
Sonsöz	252
Kaynakça.....	265
İsimler Dizini.....	278

Görseller

- Şekil 1; Üstte - Sultan Kılıç Girey (Ayakta Sağ Başta), Bayazıt Girey (ayakta ortada) ve Han Girey (Ayakta Sol Başta), Şahan Girey ve Melekhan Hanım (Ortada Oturanlar), Kız çocukları ve bir akrabaları ile beraber (1910'lu yılların başları);
Altta - Albay Sultan Kılıç Girey ve Kardeşi Bayazıt Girey, 1917 _____ 34
- Şekil 2; Sultan Kılıç Girey Süvari Subayı Üniformasıyla 1910'lu yılların başları__ 35
- Şekil 3; Üstte - Sultan Kılıç Girey (Önde Ortada), 1910'lu yılların başları, Altta - Sultan Kılıç Girey (X) Çerkes Süvari Alayı gönüllüleriyle beraber, Yekaterinodar, 1914 _____ 36
- Şekil 4; Üstte - Çerkes Süvari Alayı Subaylarından bir grup (Galiçya 1915), Soldan Sağa Ayaktakiler; 2. Prens Çavçavadze, 4. Yüzbaşı Sultan Kılıç Girey, 8. Yüzbaşı Zeşkovski, 9. Teğmen Bjegakov, ; Altta - Çerkes Alayı, 2. Süvari Bölüğü Komutanı Yüzbaşı Sultan Kılıç Girey (Önde Ortada) 1915 Krasnogorsk _____ 37
- Şekil 5; Üstte - Yüzbaşı Sultan Kılıç Girey'in Tümen Personel defterinde Çerkes Alayı, 2. Bölük Komutanı olarak kaydı; Altta - Sultan Kılıç Girey'in Hastane Kimlik Kartı _____ 38
- Şekil 6; Üstte - General Sultan Kılıç Girey – 1918; Gülcan Necefevna Kaplanova ; Altta - Halilbek Musayasul'un Sultan Kılıç Girey'i (X) Andi Kongresi'nde gösteren çizimi. (1930'lar Münih) _____ 76
- Şekil 7; Üstte - Sultan Kılıç Girey (X) ve Çerkes Süvari Alayı Personeli (1917); Altta - Gönüllü Ordu'nun Çerkes subaylarından bir grup Yekaterinodar 1919, (Önde Sağda Oturan Kuşuk Ulagay) _____ 77
- Şekil 8; General Sultan Kılıç Girey, 1919 _____ 78
- Şekil 9; Üstte - General Sultan Kılıç Girey ve Tümen Subayları, Tuvartukovski Köyü Yakınları- 11 Ağustos 1919; Altta - Gönüllü Ordu Bünyesindeki Çerkes Tümeni Süvarilerinden bir grup – 1919 _____ 79
- Şekil 10; Üstte Solda - General Sultan Kılıç Girey, Tiflis – 1920 ; Üstte Sağda - General Sultan Kılıç Girey'in Patalpaşinsk'deki faaliyetlerine ilişkin 4 Ocak 1921 tarihli Fransız Gazetesi Stamboul'da yayınlanan haber; Altta - General Sultan Kılıç Girey (sağ başta) Türkiye'ye iltica etmeden kısa bir süre önce Bayazıt Girey (sol başta) ve Sultan Sabit Girey (ortada) ile beraber, Sohum- 1921 _____ 80
- Şekil 11; General Sultan Kılıç Girey'in 26 Nisan 1927 Tarihli KNK Paris temsilciliğine atanma Belgesi _____ 113
- Şekil 12; General Sultan Kılıç Girey'in 30 Ekim 1927 tarihli mektubu _____ 114
- Şekil 13; Kafkas İstiklal Komitesi Kuzey Kafkasya Bölümünün komitenin Gürcü ve Azeri üyelerine gönderdiği 1 Kasım 1927 tarihli mektup _____ 115
- Şekil 14; Sultan Kılıç Girey'in 23 Ekim 1928 tarihli mektubu _____ 116

Şekil 15; Türkiye'deki Kuzey Kafkasyalı siyasi mültecilerin Said Şamil'in General Biçerahov ile yaptığı ittifaka karşı verdikleri ultimatolar	117
Şekil 16; General Sultan Kılıç Girey'in Milli Merkezlerin temsilcileri, Üçler Konseyi ve Kafkas-ya Dağlıları Halk Partisi Merkez Komitesi'ne hitaben yazdığı 31 Mart 1929 tarihli mektup	118
Şekil 17; Sultan Kılıç Girey'in 03.Mayıs.1929 tarihli istifa mektubu	119
Şekil 18; Kafkasya Dağlıları Halk Partisi'nin 12 Mayıs 1929 tarihli olağanüstü genel kurul tutanağının karar sayfaları	120
Şekil 19; Abdülmecid Çermoy'un Sultan Kılıç Girey'e gönderdiği 5 Nisan 1930 tarihli mektup	121
Şekil 20; Kuzey Kafkasya Milli Merkezi adına Edik Hagandokov, Aytek Namitok ve Sultan Kılıç Girey'in Akakiy Çenkeli'ye gönderdiği 28 Temmuz 1930 tarihli mektup	122
Şekil 21; 15 Mayıs 1932 tarihli L'Journal gazetesinde General Sultan Kılıç Girey hakkındaki haber	123
Şekil 22; Gülcan ve Sultan Kılıç Girey, Paris- 1930'lar	124
Şekil 23; Elmashan Girey'in doğumuyla ilgili Fransa'da yaşayan Çerkeslerin Yardım Komitesi tarafından tanzim edilen belge ve doğum belgeleri, Paris- 1935	125
Şekil 24; Promete Kültür Kulübünün Yönetim listesinde Sultan Kılıç Girey, Paris - 1939	167
Şekil 25; Dağlı muhaceretinin Fransa'daki faaliyetleri hakkında Lavrenti Beria'dan Kliment Vorosilov'a mektup, Moskova - 22 Mart 1940	168
Şekil 26; Üstte - Kafkasya'daki yerleşim yerlerine asılan Alman propaganda afişlerinden biri. "Kafkasya halkları! Size Bolşevik boyunduruğundan kurtuluş getiriyoruz! Şimdi kendiniz ve vatanınız için çalışmaya başlayın!" Altta - 10 Aralık 1942 tarihli Fransız gazetelerinde yer alan Kafkasyalıların seferberlik emrine dair ilandan bir örnek	169
Şekil 27; General Sultan Kılıç Girey, 1942	170
Şekil 28; Dağlık Digora köyünde Osetyalı köylüler Alman askerleriyle, Kuzey Osetya, 1942	171
Şekil 29; Kurban Bayramı kutlamaları, Belediye Başkanı Macir Koçkarov, Karaçay lejyonu mensupları ve Alman komuta heyeti bir arada, Kislovodsk, 1942	172
Şekil 30; Kafkasyalı Lejyon Gruplarının Ricat Güzergâhları	173
Şekil 31; Üstte - Said Emin (Daydas) Tukayev (Sağdan ikinci) ve Kuzey Kafkasyalı Lejyonerler, Berlin 1944 Altta - Doğu Avrupa'da bir araya getirilen Kaukasicher Waffen Verbänd der SS Personelinden bir grup	174
Şekil 32; Kuzey Kafkasyalı lejyonerler Kuzey İtalya'da, 1944-5	175
Şekil 33; Kuzey Kafkasyalı lejyonerler Kuzey İtalya'da, 1944-5	176
Şekil 34; Üstte - Kaukasische Waffen SS Alayı komutanı Kuşuk Ulagay ve Kaukasische Waffen SS Tümeni komutanı Arved Theuermann (R 9361-III/559645) Altta - Mültecilerin, Müttefiklerin, Kızıl Ordu ve Yugoslav Partizanların İtalya, Avusturya ve Yugoslavya'daki Pozisyonaları (1944-1945)	177

Şekil 35; Üstte - İngiliz Ordusu Komuta Mevkii subayları Mareşal Harold Alexander ve General Keightley 4-5 Haziran 1945 Worthensee Avusturya (Imperial War Museum NA25462), Altta Solda - Mareşal Harold Alexander ve 78. Piyade Tümeni Komutanı Robert Arbuthnott, 5 Haziran 1945 Villach ((Imperial War Museum NA25532), Altta Sağda - 36. Piyade Tugay Komutanı General Geoffrey Musson	239
Şekil 36; Üstte - Kuzey İtalya'dan Avusturya'daki Drau Vadisi'ne intikal eden mülteciler (Imperial War Museum NA24984), Altta - Birkaç İngiliz askerinin gözetiminde Oberdrauburg'daki kamplara doğru ilerleyen mülteciler (Imperial War Museum NA24983)	240
Şekil 37; Üstte - Oset mültecilerin lider seçimi hakkında İngiliz komuta kademesine başvurusu (WO 170/4993); Altta -5. Buffs Tabur komutanı Yarbay Alfred John Odling-Smee tarafından 14 Mayıs 1945'te Sultan Kılıç Girey'e gönderilen tebligat, (WO 170/4993)	241
Şekil 38; Britanya 8. Ordusu Karargâhından bölgedeki İngiliz birliklerine kimlerin Sovyet vatandaşı muamelesine tabi tutulacağıının bildirildiği talimat (WO 204/10449)	242
Şekil 39; Mültecilerin silahlarının toplanması (Imperial War Museum, NA 24020)	243
Şekil 40; İngiliz 36. Piyade Tugayı Komutanlığı'na mültecilerin Sovyetlere teslimine başlatılması için gönderilen 20 Mayıs 1945 tarihli talimat (WO 204/1044)	244
Şekil 41; Üstte - Kafkasyalı ve Kozak Mültecilerin Drau Vadisinde yerleştirilecekleri kampların yerini bildiren rapor (WO 204/10449, 108/G); Altta - Kuzey Kafkasyalı Mültecilerin dilekçesi (WO.170/4461, Appendix "G")	245
Şekil 42; Ankara'daki İngiliz Denizcilik Ateşeliği'nin Sovyetlere teslim için taşınan esirler hakkındaki 9 Nisan 1945 tarihli yazısı, (FO 371/47897)	246
Şekil 43; İngiliz ve Amerikan kuvvetlerinin savaş esirlerini Sovyetlere teslim ettiklerini gösteren, geçmiş 1944 yılına uzanan belge örnekleri (WO 32/11137- L. 62C, WO 32/11137- L.302A, WO 32-11137- L.295A)	247
Şekil 44; Üstte - Rütbeli subaylar Spittal'deki İngiliz karargâhında kamyonlardan indiliyorlar, Avusturya, 28 Mayıs 1945; Altta - Kozak Generali Andrey Şkuro'nun Judenburg'da Sovyet yetkililere teslim edilme anı, Avusturya 29 Mayıs 1945 (Deutsches Bundesarchiv Section FA 5)	248
Şekil 45; Sultan Kılıç Girey, Kozak Generalleri ve Alman Generali von Pannwitz mahkemenin son duruşmasında İddianameyi Okuyan Sovyet Savcısını dinliyorlar, Moskova 16 Ocak 1947	249
Şekil 46; Ataman Petr Krasnov ve Sultan Kılıç Girey Sovyet mahkemesine karşı son beyanatlarını veriyorlar, Moskova 16 Ocak 1947	250
Şekil 47; Pravda gazetesinin 17 Ocak 1947 tarihli sayısının dördüncü sayfasında yer alan idam haberi	251
Şekil 48; Üstte - Avrupa Müslümanları Cemiyeti Başkanı İbrahim Gacaoğlu, Drau kurbanları anısına İrschen kasabasında yaptırdığı anıtın açılışında İrschen	

Belediye Başkanı ile beraber- 24 Ekim 1961 Avusturya; Altta Solda - General Sultan Kılıç Girey'in bilinen son fotoğrafı (Moskova 16 Ocak 1947); Altta Sağda - Moskova'nın Sokol semtindeki Tüm Azizler Kilisesi'nin bahçesindeki temsili mezar taşı _____ 264

Önsöz

Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlık mücadelesi tarihinde, isimleri efsaneleşmiş sayısız kahramanımız vardır. İsimleri etrafında efsaneler oluşturulmuş, adlarına kahramanlık şarkıları söylenmiş nice kahraman bu gün hâlâ gönüllerimizde yaşamaktadır. Kafkasya bağımsızlık savaşında büyük mücadeleler vermiş, yeterince takdir edildiğine emin olmadığım General Sultan Kılıç Girey'in hazin ve trajik sonu, beni her zaman derinden etkilemiştir.

Çocukluğum, II. Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği'ni terk etmek durumunda kalıp, mülteci pozisyonunda Türkiye'ye sığınmak zorunda kalan insanların arasında geçti. Kafkasyalı mülteciler kendi aralarında konuşurken, sık sık; “Hanuko Erkek adam”, “Hanuko sözünün eri adam” gibi sözleri sık sık duyardım. Şeceresi Kırım Han'larına dayandığı için aile soyadı “Hanuko”, yani han oğlu olarak anılırdı. Belli bir yaşa gelip, Kafkas tarihi ile ilgilenmeye başladıktan sonra Kılıç Girey'in, çocukluğumda adını sık sık duyduğum “Hanuko” olduğunu öğrenmiştim. Kılıç Girey beni öylesine etkileyen bir şahsiyetti ki, Kafkasya'da oturma ve vatandaşlık aldığım da onun doğduğu köy olan Ulyape benim de ikamet yerim olmuştu. Hayatı ve yaşamı, baştan sona tam bir dram olan Kılıç Girey, davasını yiğitçe savundu ve yiğitçe can verdi. Genetik olarak belki de Çerkes ırkından gelmiyordu. Ataları Kırım hanlığına mensup bir aileydi. Ataları Çerkesce tabirle “P'UR”, Kırım Tatar'larının tabiriyle “ATALIK” olarak geldikleri Çerkes topraklarında uzun yıllar kalarak Çerkes kültürünü benimsemişlerdi. Kılıç Girey için, “aslen Kırım Tatarı” tabirini kullanmanın içime sindiğini söyleyemem. Kılıç Girey, bana göre, ana, baba; kısaca dokuz göbekten beri

Çerkes olan birinden daha fazla Çerkes'dir. Ana dili Çerkesce idi. Türkiye'ye geldiğinde Türkçe bilmediği için büyük sıkıntılar yaşamıştı.

Kafkas tarihinde önemli olmasına karşılık, layık olduğu yeri bulamayan, son derece yetersiz, kısa biyografileri ve silik bir iki fotoğrafı ile tanıdığımız General Sultan Kılıç Girey'in geniş bir biyografisinin olmaması yürek yaramızdı. Yürek yaramıza bir tampon olacak eser, araştırmacı yazar kardeşimiz Cem Kumuk'tan geldi. Kısa bir süre önce "Düvel-i Muazzama'nın Kıskaçında Kafkasya Dağlıları" adlı hacimli eseri yayımlanan Cem Kumuk, General Sultan Kılıç Girey'in biyografisiyle yeniden bizlerle beraber. Bir kuyumcu titizliğiyle, Avrupa, Rus ve Türk arşivlerini didik didik ederek eserlerini ortaya koyan Cem Kumuk kardeşimiz, göğsümüzü kabartan çalışmalara imza atıyor.

General Sultan Kılıç Girey'in biyografisini okuduğunuzda, sadece onun hayatını değil, aynı zamanda 11 Mayıs 1918 yılında kurulan bağımsız Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'nin oluşum safhalarını da en ince ayrıntısına kadar okuyacaksınız. Okuyucular bu kitapta şunu da görecekler; Sloganik ifadelerle kuruluş yıl dönümünü kutladığımız bağımsız devletimizin kuruluş safhasında yaşadığımız kaos ve iç çelişkilerimiz de bu kitapta gözler önüne seriliyor. Her şeyden önemlisi, II. Dünya Savaşı yıllarında, Avrupa'da yapılan lobi çalışmaları ile ilgili bilgi ve belgeler, Alman, İngiliz, Fransız ve İtalyan kaynaklarından derlenerek geniş bir şekilde verilmiştir. Efsanelere bürünen Drau Katliamının bütün safhaları, Sultan Kılıç Girey'in biyografi çalışması ile birlikte yine belgeleriyle gözler önüne serilmiştir.

Üniversite için İstanbul'a geldiğim 1973 yılında Kafkasya ile ilgili eser neredeyse yok denecek kadar azdı. Sayısı üç beşi geçmiyordu. Hamdolsun günümüzde bu sayı yüzlerle ifade edilebiliyor. Dil bilen donanımlı

geçlerimiz önümüzdeki zaman diliminde inşallah yeni eserler vücuda getireceklerdir. Kafkas Vakfı olarak, ticari kaygıdan uzak, kaynak eserlerin yayınlanmasına bundan sonra da inşallah devam edeceğiz.

İkinci Dünya savaşı yıllarında, durup dinlenmeden Avrupa'daki mülteci kamplarında yaşam mücadelesi veren soydaşların yanında bulunan Kılıç Girey, yıllarca Paris'teki ailesinin yanına uğramaya bile fırsat bulamamıştır. Yalta anlaşması çerçevesinde, Avrupa'daki Sovyet mültecilerin Stalin rejimine teslim edilmemesi için büyük çaba sarf eden Kılıç Girey, sırf bu bahtsız insanları yalnız bırakmama uğruna onların önünde ölüme yürümüştür. Fransız vatandaşı olduğu için, Drau kampından Paris'e dönüp, hayatına devam etmek yerine, altı yıldır yüzünü görmediği on iki yaşındaki kızı ve karısını bırakarak soydaşları ile birlikte Sovyetlere teslim edilen kafilenin en önünde yiğitçe ölüme yürüyen General Sultan Kılıç Girey, 16 Ocak 1947'de karlı bir Moskova sabahında, sırf halkının yanında olduğunu gösterme kararlılığıyla, eğilmeden bükülmeden idam sehpasına çıkmıştı.

Rabbim Sultan Kılıç Girey ve tüm şehitlerimizin mekanlarını cennet eylesin.

Mehdi Nüzhet Çetinbaş

Kafkas Kültür Eğitim ve Sosyal Yardım Vakfı

Kurucular Kurulu Üyesi

I. BÖLÜM

Bir İmparatorluk Yıkılırken...

Sultan Kılıç Girey, 15 Mart 1880 tarihinde Hanuko sülalesinin evlatlarından biri olarak Kuban nehri kıyısındaki küçük Çerkes¹ köyü Ulyape'de doğdu. Babası Kırım Hanlığı hanedan soyu Giraylara mensup Sultan Şahan (Şahin) Girey, Annesi ise Kuban Çerkeslerinden Güsar ailesine mensup Melehan hanımdı.²

Bu noktada Sultan Kılıç Girey'in ve Kafkasya'daki diğer Giray Sultan ailesi mensuplarının durumlarını anlamak için Kırım hanedan soyu Girayların Kafkasya halkları ile olan ilişkileri üzerinde bir nebze durmakta fayda var.

Kırım Hanlığı ile Kafkasya halkları arasında 15.yüzyılın ikinci yarısına uzanan oldukça karmaşık bir ilişki vardır. İttifakla düşmanlığın iç içe olduğu bu ilişkide, Çerkes boylarının bazıları hanlıkla müttefik olurken bazıları hanlığın siyasi ve askeri rakipleri ile iş birliği yapmayı tercih etmişlerdir. Askeri, ticari ve hatta ailevi boyutta 300 yıldan fazla süren bu karmaşık ilişkide, bazı hanedan üyeleri Çerkeslerin arasına yerleşmiş ve zaman içinde asimile olmuşlardır.

Evliya Çelebi notlarında 1600'lü yılların ikinci yarısında, neredeyse Çerkes boylarının hepsinde mutlaka yetiştirilmek üzere teslim edilmiş bir Giray çocuğu olduğunu belirtiyordu.³ Örneğin Bahadır Giray Han'ın oğlu Mübarek Giray bunlardan birisiydi. II. Mehmet Han'ın torunu Şahin Giray da bunlardan bir diğeridir. II. Devlet Giray Han'ın oğlu Baht Giray Sultan, Aslan Giray Han oğlu Şahbaz Giray Sultan, III. Selim Giray Han oğlu Hacı Giray Sultan, II. Bahadır Giray Han'ın kendisi ve kardeşi Arslan Giray Sultan, Şahin Giray Han

¹ Bu çalışmada etnografik açıdan Çerkes egzonimi birer Batı Kafkasya halkı olan Adıge, Abaza, Ubıh endonimlerini ifade etmek üzere kullanılmıştır.

² OFPRA, General Sultan Kılıç Girey'e ait Fransa Mültecilerin ve Vatansız Kişilerin Korunması Ofisinde yer alan resmi kimlik bilgileri, OR127b

³ Mehmed Zillioğlu , *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Cilt 7, İstanbul, 1980, s.429,434-37,546

oğlu Selim Giray Sultan bunlara örnek sayılabilecek diğer isimlerdir.⁴ Hanzadelerin soyundan olan bu sultanlar yerleştikleri Çerkes topraklarında yaptıkları evliliklerle kök saldılar. Onların çocukları Giray Sultan ifadesini isimlerinde taşıyarak Çerkes toplumu içinde Çerkes dilinde hanzade anlamına gelen “Hanuko” sülalesinin ortaya çıkmasını sağladılar. Neredeyse istisnasız her Han ailesinde yeni bir erkek evlat geldiğinde bu çocuk hem yetiştirilmesi için hem de müttefik olmanın bir nişanesi olarak Çerkes soylularına teslim edilmekteydi. Aynı zamanda Kuzey Kafkasya, Kırım hanedanından sabıkalı bireyleri için de güvenli bir sığınma yeriydi. Örneğin, II. Gazi Giray Han’ın yeğeni Şakay, Mübarek Giray Han ile olan rekabeti kaybettiğinde Han’ın misillemesinden kurtulmak için Çerkes topraklarına sığınanlardan birisiydi. II.Mehmet Giray Han’ın torunu Şahin Giray da II. Gazi Giray Han’ın şerrinden kurtulmak için Kafkasya’ya sığınmıştı. IV.Mehmed Giray Han da 1665’de tahttan indirilmesinin ardından çareyi Çerkes topraklarına sığınmakta bulanlardan birisiydi. Kafkasya’yı sığınak olarak gören bir diğer devrik Han II. Devlet Giray Han’dı. Osmanlı Sultanı tarafından azline direnen Devlet Giray’ın direnişi sonuçsuz kalmış ve sonunda yanında on adamıyla beraber Çerkeslere sığınmak zorunda kalmıştı. Çünkü ne bir Han ne bir Padişah ne de bir kral için bile bir kaçığı Kafkasyalı koruyucularının elinden almak çok kolay bir iş değildi.

Giray hanedanında aynı Han ve Sultan isimlerinin sıklıkla kullanılması anılan Han ve Sultanların şecereleri üzerinde çalışma yapmayı çok zorlaştıran bir unsurdur. Kafkasya’ya yerleşmiş Giray sülalesi mensuplarının hepsinin birinci dereceden akraba olduklarını söylemek de mümkün değildir. Zira, çok geniş bir soy ağacına sahip olan Girayların mensupları çok farklı tarihlerde Kafkasya’ya yerleşen, farklı Hanların ve Sultanların nesebi oldukları için aralarında ilk seviye akrabalık bulunmaması doğaldır. Arşiv belgelerinde bu isimler

⁴ Hakan Kırımlı, *Geraylar ve Osmanlılar Kırım Hanlık Hânedânının Osmanlı Devleti’ndeki Hikâyesi*, İstanbul, 2022, s.394-405